

ŞİİR İNCELEME YÖNTEMİ - VI (ŞİİRDE GEÇEKLIK VE ANLAM)

Kazanım

Bu bölümü bitirdiğimde;

- Şiirde kelimelerin kazandığı yeni anlamları,
- Şiirde anlam bütünlüğünün hangi öğelerle sağlandığını,
- Şiirdeki gerçekliğin özelliklerini,
- Şiirdeki gerçeklikte sezginin, duyusun, tasarımın,

izlenimin rolünü,

- Şiirdeki gerçekliğin şiire özgü olduğunu,
- Şiirin kendimde uyandırdığı duyguları,
- Farklı dönemlere ait şiirleri anlam ve gerçeklik yönünden karşılaştırmayı

öğreneceğim.

F. ŞİİRDE GERÇEKLIK VE ANLAM

İnsan geniş bir çevrede yaşamını sürdürür. Bu sırada o, bu çevre içindeki canlı, cansız varlıklara, olaylara, durumlara bakar; bunları kendine göre değerlendirerek sonuçlar çıkarır. Bütün bunları da nesnel gerçeklikten faydalanarak gerçekleştirir. Bu durum da “imgenin varlığının nesnel gerçekliğe bağlı olarak ortaya çıktığını” gösterir.

Yaşamın önemli bölümünde, yaşanan gerçeklik nesnel bir yaklaşımla olduğu gibi aktarılır. “Şiirde ve sanatta gerçeklik dönüştürülür ve olduğundan farklı biçimde anlatılır, yansıtılır.” Şiirdeki gerçeklik bilimde, sanatta, tarihte ve gündelik yaşamdakinden oldukça farklıdır.

Herkes, günlük yaşamda pek çok şeye tanıklık eder; fakat bunları sanatsal bir dille ortaya koyamaz. Bunu ancak şair yapabilir. Şiirde gerçekliği yakalamak için varlıklara ve olaylara bakmasını bilmeye, çok iyi derecede anlama, kavrama, gözlemleme, algılama yeteneğine ve bunları sanatsal bir dille anlatma becerisine ihtiyaç vardır. Bu işi sanatsal bir dille yapacak olan kişi ise şairdir.

“Bir şiirin temelinde yaşanan gerçeklik vardır.” Şair de çağın günlük ve bilimsel gerçekliği içinde yaşamını sürdürür. Ancak ona düşen görev, üst düzeyde bir gerçeklik kurmadır. Sanatçının bunu gerçekleştirebilmesi için diğer insanlardan farklı olarak üst düzeyde sezgi, algılama, bilinçaltı zenginliklerine, yorumlama becerisine, hayal ve ifade yeteneğine gereksinimi vardır.

“Ses” ile “imge”, şiirsel gerçekliğin ifade araçları arasında yer alır. Gerçeklik ifade edilirken dil göstergeleri yeni ve değişik anlamlar kazanır. Bunun sonucunda şiir dili ortaya çıkar. “Şiirde, düz yazıdan farklı olarak gösterme

ve ileti arka planda, çağrışırma ise ön plandadır.” Bu nedenle şiirdeki kelimeler gerçek anlamlarından sıyrarak farklı anlamlar çağrışır. “Şiir dili çağrışımlara açık olduğundan şair, dili şiirsel işleviyle, yani çağrışımlara açık bir şekilde kullanır.”

Düz yazılarda sözcüklerin genellikle gerçek anlamıyla kullanıldığı görülür. Şiirlerde ise sözcüklerin yanı sıra anlam ile çağrışımlar ön planda olur. Her metin gibi, şiirde de anlam söz konusudur. Bu nedenle şiir de okuyanlara dinleyenlere bir şeyler anlatır, öğretir. Ancak söz konusu anlam, doğrudan bilgi verme şeklinde değil de şairin sezdirdikleri, çağrıştırdıkları, hissettirdikleri ile verilir. Böyle bir yol izlenmeseydi şiirin düz yazıdan hiçbir farkı olmazdı. Bundan dolayı şiirde kullanılan dil, mutlaka şiirin diline uygun olmalı; şiirsel ve sanatsal işlevde kullanılmalıdır.

Şairin hedefi her okurda farklı duygular uyandırmaktır. Bundan dolayı şair, sözcüklere yeni anlamlar yüklemeye dikkat eder. Bu anlamlar ise şiirde sözcüklerin üstlenmiş oldukları yeni anlamlardır. İşte bu anlamlar sözlüklerde yer almaz. Okur, bu anlamı kendisi sezer, hisseder. Böylelikle şiirde değişik bir gerçeklik ortaya çıkmış olur. Eğer şiirdeki bu gerçeklik fark edilebilirse şiir daha iyi anlaşılır. Çünkü şair, yaşanan gerçekliği yorum gücünü kullanarak değiştirmiştir. Okura düşense şiirdeki bu gerçekliği fark edip şiiri daha iyi anlamaya çalışmak olmalıdır.

“Çağrışım, eğretilme, imge, telmih (anıştırma) dolaylı söyleyişin temel öğeleri arasında yer alır.” Bütün bu öğeler, gerçeklik ve kurgusalılık üzerine kurulu metnin anlam boyutunu güçlendirir, onlara bir estetik kazandırır. Şiir de bu öğelerin eş güdümlü işleyişi ile doğar.

SIVAS YOLLARINDA

Sivas yollarında geceleri
Katar katar kağnılar gider
Tekerleri meşeden.
Ağız dil vermeyen köylüler
Odun mu, tuz mu, hasta mı götürürler?
Ağır ağır kağnılar gider
Sivas yollarında geceleri.

Ne, yıldızlar kaynaşır gökyüzünde,
Ne, sevdıyla dolar taşar gönüller,
Bir rüzgâr eser ki bıçak gibi
El ayak şişer.
Sivas yollarında geceleri
Ağır ağır kağnılar gider.

Kamyonlar gelir geçer, kamyonlar gider
Toz duman içinde,
Şavkı vurur yollara,
Arabalar dağılır, şoförler söver,
Sivas yollarında geceleri
Katar katar kağnılar gider.

Cahit Külebi

Eskiden Anadolu'da kağının taşımacılıkta önemli bir yeri vardı ve insanlar yüklerini büyük ölçüde bu araçla taşırdı. Bu durum, ülkemizde yakın denebilecek bir döneme kadar devam etmiş, son dönemde bu aracın yerini Anadolu köylerinde artık traktör almıştır.

Cahit Külebi, "Sivas Yollarında" şiirinin konusunu Anadolu'da yaşanan gerçeklikten, yani "Kağrı ile yapılan yolculuklardan" almıştır. Külebi, bu şiirde kağrı ile yolculuk yapan insanların çektiği çileyi kendi duygularını da katarak anlatmıştır.

Şiirin yeşil renkle yazılan dizelerinde gördüğünüz gibi şair, yaşanan gerçeklikten hareketle duygularını, bir anlam derinliği kazandırarak lirik bir dille anlatmıştır.

Şiirin temelini oluşturan gerçekliğin de dönemden döneme değiştiği görülür. Bu doğal bir durumdur. Çünkü her şey bir değişim ve gelişim içindedir. Şairler de bunun dışında kalamaz ve şiirlerini yaşadıkları dönemin gerçekliğinden yararlanarak kaleme alırlar.

ŞARKI

Bir safa bahşedelim gel şu dil-i na-şada
Gidelim serv-i revanım yürü Sadabad'a
İşte üç çifte kayık iskelede amade
Gidelim serv-i revanım yürü Sadabad'a

Gülelim oynayalım kam alalım dünyadan
Ma'i tesnim içelim çeşme-i nev peydadan
Görelim ab-ı hayat aktığın ejderhadan
Gidelim serv-i revanım yürü Sadabad'a

Nedim

Nedim, Osmanlı Devleti'nin yıkılmaya yüz tuttuğu yıllarda "Lale Devri" olarak isimlendirilen bir döneminin en ünlü şairidir. O dönemde zevk ve eğlence hayatı son derece canlıdır. Nedim de bu zevk ve eğlence hayatının içinde yer almış; bundan dolayı şiirlerinin temelini bu yaşam tarzı oluşturmuştur. Buna göre, yukarıdaki şarkıdaki gerçeklik "Lale Devri'nin zevk ve eğlence hayatı" olur.

Örnek

Eskiden böyle mi, bu muydu yüzüm
Ey yıllar yüzümde nasıl gezdiniz
Sararmış solmuşum ve çizim çizim
Aynalar siz yalan söylemezsiniz

Bu şiirdeki gerçeklik aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ölüm karşısında duyulan ürperti
- B) Dostlarını bir bir kaybetmek
- C) Şairin yaşlanması
- D) Gerçekleri kabul etmenin zorluğu
- E) Zevk ve eğlence içinde geçen bir ömür

Cözüm

Şair, yüzümde yüzünün çizik çizik olduğunu görünce bundan büyük bir üzüntü duyuyor. Çünkü geçen yıllar onu yaşlandırmıştır. O hâlde şiirdeki gerçeklik "şairin yaşlanması" yargısı olur.

Cevap C